

2. Енциклопедичний соціологічний словник / Загальна ред.акад.РАН Г.В. Осипова. - Російська Акад.наук.Ин - т соціально - політичних досліджень, 1995 - 940 с.
3. Соціальна відповідальність [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua>
4. Соціологічна енциклопедія / уклад. В. Р. Городянченко ; редкол.: В. І. Астахова, В. С. Бакіров, В. Б. Євтух. - К : Академвидав, 2008. - 455 с.
5. Соціальна відповідальність бізнесу: актуальний порядок / під ред. С. Е. Литовченко, М. І. Корсакова. - М.: Асоціація менеджерів, 2003. - 208 с.
6. Соціальна відповідальність роботодавців [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/data/074/680/1219/030>
7. Мельник С.В. Шляхи стимулювання соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lir.lg.ua/shlahi.doc>
8. Бочкарьов, Ст. М Соціальна відповідальність бізнесу / В. Р. Бочкарьов. - М.: ТЕИС, 2006. - 171 с.
9. Кричевський, Н. А. Корпоративна соціальна відповідальність / Н. А. Кричевський, С. Ф. Гончаров. - М. : Издат-торгова корпорація «Дашков і К», 2007.- 11 с.

УДК 349.2

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦІВ В УКРАЇНІ

Саутіна Е.Е., юрист ПП «Іннет-Лайн»

Саутіна Е.Е. Соціальна відповідальність роботодавців в Україні

У статті представлено поняття соціальної відповідальності роботодавця, розкрито її сутність та наведено основні заходи через які вона проявляється. Висвітлено особливості соціальної відповідальності бізнесу зарубіжних країн. Порівняно стан соціальної відповідальності, який склався в Україні сьогодні, з іншими країнами. Досліджено основоположні нормативно-правові акти, які прийнято у Європейському Союзі з метою регулювання соціальної відповідальності. Проаналізовано рівень дотримання соціальної відповідальності на різних підприємствах України. Визначено умови розвитку соціальної відповідальності та виділено основні напрями, які б стимулювали соціальну відповідальність бізнесу в Україні.

Ключові слова: соціальна відповідальність, робітник, роботодавець, бізнес, трудові відносини.

Саутіна Э.Э. Социальная ответственность работодателей в Украине

В статье представлено понятие социальной ответственности работодателя, раскрыто ее сущность и приведены основные мероприятия в которых она проявляется. Отображены особенности социальной ответственности бизнеса зарубежных стран. Приведено сравнение состояния социальной ответственности, которое сложилось в Украине сегодня, с другими странами. Исследованы основополагающие нормативные - правовые акты, которые приняты в Европейском Союзе с целью регулирования социальной ответственности. Проанализирован уровень соблюдения социальной ответственности на различных предприятиях Украины. Определены условия развития социальной ответственности и выделены основные направления, которые бы стимулировали социальную ответственность бизнеса в Украине.

Ключевые слова: социальная ответственность, рабочий, работодатель, бизнес, трудовые отношения.

Sautina E. Social responsibility of employers in Ukraine

The paper presents the concept of social responsibility of the employer discloses its essence and are the main activities in which it manifests itself. Highlight features of social responsibility of business in foreign countries. Comparatively state social responsibility, which was formed in Ukraine today, with other countries. Investigated the underlying normative - legal acts adopted in the European Union to regulate social responsibility. Analyzed the level of compliance with social responsibility in various enterprises of Ukraine. The conditions for the development of social responsibility and the basic directions that encourage social responsibility in Ukraine.

Keywords: social responsibility, the worker, the employer, business, labor relations.

Актуальність. Перехід до ринкових відносин, реформування системи влади в Україні призвели до ситуації, коли на місцевому рівні існують і, на жаль, реально протистоять один одному дві сили: підприємці та решта населення. Обидві сторони поводять себе не зовсім коректно, що спричиняє соціальну напруженість у суспільстві. Підприємці часто практикують приховування прибутків від оподаткування, намагаються діяти «у тіні», необгрунтовано завищують ціни на продукцію і послуги, затримують заробітну плату найманим робітникам тощо. Це, відповідно, викликає негативну зворотну реакцію населення. На сьогодні, проблематика соціальної відповідальності бізнесу розширилася і тепер вкочає окрім економічного ще й соціальний, а в останні часи – етичний аспекти.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження проблематики соціальної відповідальності здійснювали вітчизняні вчені – Ф.Ф. Бутинець, І.В. Жиглей, І. Рутковська, В. Глушкова, Ю.Є. Благоев, та іноземні – Р.Х. Андерсен, Р.Л. Бломстром, К. Девіс, Дж. Ендерле, А. Сеттлз.

Метою дослідження є розгляд поняття соціальної відповідальності підприємства, дослідження рівня соціальної відповідальності бізнесу у соціально-трудовій сфері.

Виклад основного матеріалу. Термін «соціальна відповідальність» набув поширення у 1970-х рр., хоча різні аспекти соціальної відповідальності були предметом діяльності організацій і урядів ще наприкінці XIX століття. Сьогодні проблемами соціальної відповідальності у сфері бізнесу займаються декілька організацій, серед яких найбільші – Мережа Глобального Договору ООН в Україні, Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності», Спільнота «Соціально відповідальний бізнес» тощо [1].

Сутність корпоративної соціальної відповідальності полягає, насамперед, у відносинах із персоналом підприємства, організації, установи шляхом дотримання трудових і соціально-економічних прав працівників та врахування їхніх інтересів, встановлення додаткових соціальних пільг та гарантій, зокрема включаючи окремі бонуси і для членів сімей працівників, у формуванні соціально прийнятних цін на продукцію та послуги, що надаються населенню, а не тільки у тому, яку разову благодійну допомогу надано територіальній громаді, соціальній установі чи окремій фізичній особі, що нерідко супроводжується гучним піаром у ЗМІ [2].

Конституція України визначає нашу державу як демократичну, соціальну, правову (ст. 1) і закріплює низку положень щодо її соціальної відповідальності. Зокрема, в ст. 3 зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

В наукових публікаціях зустрічаються різноманітні визначення соціальної відповідальності бізнесу. Найбільш влучно її зміст викладено в міжнародному стандарті ISO 26000: «соціальна відповідальність (social responsibility) – це відповідальність організації за вплив її рішення та діяльності на суспільство і навколишнє середовище через прозорі та етичні поведінку, яка узгоджується зі стійким розвитком і процвітанням суспільства; враховує очікування всіх зацікавлених сторін, відповідає законодавству певної країни, узгоджується з міжнародними нормами поведінки та впроваджена в усій організації» [3, с.61].

Соціальна відповідальність (далі – СВ) бізнесу проявляється через такі основні заходи:

- ✓ забезпечення трудових прав персоналу, враховуючи створення умов для колективного представництва інтересів і ведення колективних переговорів;
- ✓ дотримання прав людини на робочому місці;
- ✓ навчання та розвиток персоналу, планування кар'єрного росту;
- ✓ зростання заробітної плати, виплата премій і компенсацій;
- ✓ безпека зайнятості та соціально-відповідальна реструктуризація підприємств;
- ✓ мотивація персоналу, складання планів індивідуального пенсійного забезпечення та індивідуального страхування;
- ✓ допомога у розв'язанні житлових проблем, можливості для повноцінного відпочинку, спортивні й культурні заходи;
- ✓ вироблення політики та відповідних процедур соціальної відповідальності бізнесу (створення внутрішніх кодексів, інструментів та соціальних стандартів менеджменту) [4].

У світі існує декілька моделей СВ, кожна з яких відтворює суспільно-економічний уклад тієї чи іншої країни. Для формування оптимальної моделі СВ в українських умовах цікаво буде розглянути особливості та специфіку СВ інших країн із багатими історичними соціально-трудовами традиціями.

Для американської моделі характерно те, що через природу американського підприємництва, яке ґрунтується на максимальній свободі суб'єктів господарювання, багато сфер суспільства залишається до сьогодні самоврегульованими. Так, право американців на охорону здоров'я у своїй більшості є саме правом вибору громадянами користуватися медичним закладом, звідси і добровільне медичне страхування. Державне регулювання у цих сферах торкається лише базисних невід'ємних прав членів суспільства. Відповідно, усі ініціативи у сфері СВ є для корпорацій добровільними за природою [5].

Так, наприклад, у Франції існує закон, який зобов'язує компанії звітувати про виконання програм соціальної відповідальності та охорону навколишнього середовища. При цьому контроль за дотриманням соціального та екологічного законодавства здійснюється трудовими інспекціями, рівно як і профспілками. У Німеччині в обмін на пожертвування видається спеціальний сертифікат, що дозволяє зменшити базу оподаткування у розмірі пожертвованої суми.

Британська модель СВ поєднує у собі елементи американської та континентальної моделей. Принциповим її моментом є яскраво виражена ініціативність самого бізнесу в утворенні проектів у сфері СВ, що по своїй суті повністю відповідає принципу добровільності. Загальною рисою цієї моделі є, перш за все, активна підтримка бізнесу з боку держави та добре розроблена система заходів соціального забезпечення та охорони здоров'я. Участь влади у розвитку СВ виявляється у налагодженні партнерства із власниками підприємств у секторі освіти, які беруть участь у фінансуванні проектів, наданні податкових пільг, просуванні ініціатив щодо відповідності національних стандартів до міжнародних. Про важливість СВ у державі говорить той факт, що в Уряді створено посаду Міністра з СВ [6].

В ЄС питання щодо впровадження принципів СВ вже давно набуло міждержавного значення. Його правову основу нині складають Декларація прав людини (1948 р.), Пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), 185 Конвенцій та понад 200 Рекомендацій МОП, Європейська соціальна хартія (1966 р.), конституції та інші законодавчі акти країн.

Визначальною ініціативою сучасного громадянського суспільства є Глобальний договір ООН, започаткований у 2000 році, у якому проголошено основні принципи соціально відповідальної поведінки підприємництва. В Україні рух за приєднання до Глобального договору набув організаційно-правового оформлення за підтримки Програми розвитку ООН у 2006 році, коли керівники 56 компаній та неурядових організацій, серед яких була і федерація профспілок України, підписали угоду про приєднання і взяли на себе зобов'язання дотримуватися його положень та публічно звітувати про результати своєї соціальної діяльності. На початку 2008 р. учасників Глобального договору стало вже 96 і цей процес триває [5].

Однак тема СВ поки що не набула масового звучання та практичного поширення в Україні. Про це свідчать такі факти, зокрема:

- ✓ порушення з боку роботодавців міжнародних прав людини та трудових стандартів;
- ✓ недотримання законодавчо встановлених соціально-трудомих прав і гарантій працівників (на що вказали 79,7% опитаних експертів);
- ✓ низький рівень заробітної плати;
- ✓ тривала заборгованість із виплати заробітної плати);
- ✓ невідрована економія на інвестиціях у охорону праці та здоров'я працівників (удвічі менше, ніж передбачено законом), а також у професійний розвиток (менше 4 грн. на одного працівника у розрахунок на місяць [7, с.14].

Українськими вченими було проведено порівняння дотримання стандартів соціальної відповідальності на різних підприємствах України в регульованні ризиків у трудових відносинах(см. Табл.1) [2]:

Таблиця 1. Рівень дотримання стандартів СВ на підприємствах України

Напрями соціальної відповідальності	Поширеність в Україні, %
Свочасна виплата заробітної плати	62,9
Гнучкий графік роботи	45,5
Виплата лише «білої» зарплати	42,3
Регулярне підвищення зарплати, виплата премій	39,9
Політика недискримінації	37,6
Професійне навчання	33,4
Оплата понаднормових годин роботи	32,4
Надання додаткових фінансових заохочень працівникам	19,9
Програма балансу між сім'єю і роботою	19,6
Медичне страхування	11,4
Відвідування розважальних закладів	10,2
Система кредитування	6,9
Оплата транспортних витрат	0

Соціальна відповідальність керівництва повинна стати результатом соціального діалогу. Про рівень соціальної відповідальності вітчизняних підприємств свідчить скоріше практика їх діяльності. Як зауважив про соціальну відповідальність заступник Голови Федерації профспілок України Григорій Осовий: «не дивлячись на велику кількість компаній які позиціонують себе як соціально відповідальні, залишається ряд проблем про які всі знають, але вважають за краще не згадувати» [8]. Так, наприклад:

- ✓ за даними Держкомстату останні 15 років щорічно збільшується кількість працюючих в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормам;
- ✓ на багатьох підприємствах до 80 відсотків машин, механізмів, іншого обладнання і транспортних засобів не відповідають вимогам безпеки;
- ✓ кожен п'ятий працівник в Україні отримує заробітну плату, нижчу за прожитковий мінімум [9].

Узагальнюючи викладене вище, можна виділити основні напрями, які стимулюють СВ та потребують своєї реалізації на всіх рівнях соціального партнерства.

Юридичний напрям, який вимагає розроблення чіткої прозорої програми антикризових заходів для вирішення соціально-трудових та економічних проблем; впровадження Концепції розвитку громадянського суспільства в Україні на 2009-2015 р.; прийняття ЗУ "Про соціальну відповідальність бізнесу", який визнав би стимули та правові рамки соціально відповідальної поведінки, ЗУ "Про соціальну звітність підприємств України" та ЗУ "Про соціальний аудит"; встановлення соціальних стандартів та соціальної звітності на підприємствах.

Економічний напрям: здійснювати державне регулювання цін на продовольчі товари, інші соціально значущі потреби, знижувати податків на прибуток та додану вартість, підвищення норм амортизації; рефінансовувати банківські позики, у першу чергу, для соціально активних підприємств; надавати державні гарантії під кредити, у першу чергу, соціально активним підприємствам; встановлювати податкові пільги чи повністю звільнювати від оподаткування підприємства, що виробляють високотехнологічну продукцію; стимулювати впровадження підприємствами соціальних проєктів шляхом включення соціальних критеріїв до контрактів про державні закупівлі; посилювати практику добровільного та ефективного об'єднання ресурсів держави та бізнесу для здійснення окремих соціальних програм та вирішення екологічних проблем.

Морально-психологічний напрям: підтримувати міжнародний обмін досвідом у сфері СВ, залучаючи до цієї роботи зарубіжні компанії (роботодавців та організації найманих працівників); запроваджувати до навчальних програм бізнес-шкіл, економічних факультетів університетів та інших навчальних закладів теорію та практику СВ; забезпечувати ведення Національного реєстру доброспоряданих підприємств, визначати кращих та висвітлювати цю інформацію у ЗМІ.

Висновки. Соціальна відповідальність бізнесу – це відносно нове для України явище, яке знаходиться лише на початку свого розвитку. Підприємствам необхідно розвивати як зовнішню соціальну відповідальність, так і внутрішню.

Соціальна відповідальність бізнесу відносно найманих працівників має реалізуватися через справедливую та своєчасну оплату праці, безпеку праці, соціальні виплати та пільги, професійне зростання, захист інтересів працівників, дотримання норм трудового законодавства, створення умов для поєднання праці з виконанням інших обов'язків (сімейних, передусім пов'язаних з вихованням дітей; громадянських, релігійних). Отже, внутрішня соціальна відповідальність бізнесу реалізується шляхом створення умов для підвищення рівня і якості трудового життя персоналу.

Тому сьогодні існує необхідність розроблення механізму державного стимулювання соціальної відповідальності через:

- ✓ формування постійно діючого органу, до компетенції якого належали б аналіз існуючого стану СВ в Україні та сприяння її подальшому розвитку;
- ✓ розробка нормативної бази, що впроваджуватиме соціальне маркування;
- ✓ нормативне закріплення обов'язкової соціальної звітності підприємств;
- ✓ адаптація вимог міжнародних стандартів до національної системи стандартизації;
- ✓ законодавче унормування системи преференцій для соціально відповідальних підприємств.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Соціальна відповідальність – основа філософії бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.svb.org.ua/reviews/sotsialna-vidpovidalnist-osnova-filosofii-biznesu>.
2. Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bit.ly/H7c2D3>.
3. Бандирська О.В. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні / О.В. Бандирська // Актуальні проблеми економіки. - №10. – 2009. – С.60-64.
4. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://brc.undp.org.ua>.
5. Волосковець Н.Ю. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bit.ly/1gUaPvW>.
6. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність / Ф. Котлер, Н. Лі // Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / пер. з англ. С. Яринич. – К. : Стандарт, 2005. – 302 с.
7. Задирак Д. Социальная ответственность бизнеса. / Д. Задирак, В. Сморгочкова // Социальное партнерство. – №2. – 2008. – С.14-17.
8. Філоненко С. Чи готовий український бізнес до соціальної відповідальності? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1811/>.
9. "Соціальна відповідальність" – одне поняття, різне розуміння [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fpsu.org.ua/activity/economy-defence/47c571fbc3ff7>.

УДК 340.114:342.392 (477) „1920”

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ АВТОРИТАРНОГО РЕЖИМУ В УСРР ПРОТЯГОМ 1920-х рр.

Ситник О.М., д. і. н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Донецького юридичного інституту МВС України

Стрельник О.Л., к. ю. н., старший викладач кафедри теорії та історії держави і права Донецького юридичного інституту МВС України

Ситник О.М., Стрельник О.Л. Політико-правовий аспект становлення авторитарного режиму в УСРР протягом 1920-х рр.

У статті розглянуто організаційні заходи органів державної безпеки УСРР на передодні та в роки Великої Вітчизняної війни. Зауважено, що процес організаційних і структурних змін у системі органів держбезпеки УСРР відбувався в складних умовах, внаслідок надзвичайної ситуації як у самій країні, так і з напруженою зовнішньою політикою. Особливо підкреслено роль органів державної безпеки УСРР, зокрема, з огляду на її прикордонне розташування. Доведено, що Народний комісаріат внутрішніх справ виконував особливі функції, пов'язані з охороною правопорядку та державної безпеки, а також здійснював заходи з протидії скоєнню злочинів. Відзначено, що протягом 1939–1945 рр. радянськими органами влади була здійснена низка заходів, спрямованих на перебудову органів державної безпеки у зв'язку з військовим станом у країні. Наголошено, що утворення Народного комісаріату державної безпеки УСРР певним чином пов'язаний із початком становлення загальносоюзного органу державної безпеки шляхом його виділення зі складу Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР згідно з постановою Політбюро ЦК ВКП (б) та указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 лютого 1941 р. При цьому, утворення Народного комісаріату державної безпеки мотивувалося необхідністю звільнення органів державної безпеки від невластивих їм функцій охорони громадського порядку та здійснення певних видів господарської діяльності, що мало сприяти поліпшенню й вдосконаленню розвідувальної та контррозвідувальної роботи. Поділ єдиного Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР на два самостійних наркомати – Народний комісаріат внутрішніх справ і Народний комісаріат державної безпеки – був спрямований також на усунення гіперцентралізації правоохоронної (каральної) системи СРСР, спрощення громіздкого апарату Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР, забезпечення конкуренції між різними каральними органами щодо інформування вищого партійного керівництва й особисто Й. Сталіна. Таким чином, відбувався процес формування Народного комісаріату державної безпеки УСРР як союзно-республіканського органу державної безпеки.

Ключові слова: державна безпека, Велика Вітчизняна війна, організаційні заходи, Народний комісаріат державної безпеки, Народний комісаріат внутрішніх справ, організаційно-штатна структура, кадровий склад, війська НКВС, організаційна перебудова військ.